

KÜLÜGYI MŰHELY – GYORSELEMZÉS SOROZAT

CSORBA ÉVA

A CIPRUSI RENDEZÉS ÁTTEKINTÉSE AZ ANASZTASZIADESZ-
AKINCI IDŐSZAK (2015-2020) ÉS A CIPRUSI ENERGETIKAI
KONFLIKTUS TÜKRÉBEN

2022. ÉV 5. SZÁM

KÜLÜGYI MŰHELY – GYORSELEMZÉS SOROZAT

A Külügyi Műhely Alapítvány
elektronikus (online) megjelenésű időszaki kiadványa

FŐSZERKESZTŐ:

Dr. Kiss Lilla Nóra – dr. Wágner Tamás Zoltán

SZAKMAI LEKTOR:

Dr. Hárs András – Dr. Prieger Adrienn

TITKÁR:

Tóth Zoltán Balázs

SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Kontra Réka, Dr. Szabó Balázs, Dr. Tárnok Balázs, Dr. Tribl Norbert

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓ TESTÜLET:

Dr. Beretka Katinka, Dr. habil. Domonkos Endre Ferenc, Dr. Erdős Éva,
Dr. Lévainé Dr. Fazekas Judit, Lőrinczné Dr. habil. Bencze Edit,
Dr. Mohay Ágoston Csanád, Dr. Sulyok Márton, Dr. Szabados Tamás,
Dr. Szabó Zsuzsanna Katalin, Dr. Szilágyi István, Dr. Török Bernát

KIADÓ:

Külügyi Műhely Alapítvány
1043 Budapest, Erzsébet utca 19.
Tel.: +3630-473-3508

Honlap: www.kulugyimuhelyalapitvany.hu

E-mail: kmszerkesztoseg@gmail.com

A kiadványt az Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis archiválja.

© Csorba Éva, 2022.

© Külügyi Műhely Alapítvány, 2022.

ISSN 2630-8088

[DOI: 10.54599/KMGYS.2022.5](https://doi.org/10.54599/KMGYS.2022.5)

A CIPRUSI RENDEZÉS ÁTTEKINTÉSE AZ ANASZTASZIADESZ-AKINCI IDŐSZAK (2015-2020) ÉS A CIPRUSI ENERGETIKAI KONFLIKTUS TÜKRÉBEN

OVERVIEW OF THE CYPRUS SETTLEMENT TALKS IN LIGHT OF THE AKINCI-ANASTASIADES PERIOD (2015-2020) AND THE CYPRUS RELATED ENERGY CONFLICT

CSORBA ÉVA¹

Absztrakt: A ciprusi rendezés ugyan nem újkeletű külpolitikai kérdés, hiszen megoldása 1974 óta várat magára, ugyanakkor összetettsége miatt napjainkban is aktuális külpolitikai konfliktus. A rendezés egyik legmeghatározóbb időintervallumának az Anasztasziadesz-Akinci időszakot (2015-2020) tekinthetjük. Sokan a két elnököt vélték a rendezés utolsó reménysugarának és bíztak abban, hogy a két vezető személyes elköteleződése miatt tényleges eredmények születhetnek. Az észak-ciprusi új „elnök”, Erszin Tatar megválasztását követően kialakult új viszonyrendszer tovább bonyolítja a már önmagában is sokrétű diplomáciai kérdést. Továbbá, egy új tényező, a kelet-mediterráneumbeli energetikai konfliktus is áthatja a rendezést, nagyban bonyolítva az egyébként is összetett vitát. Az energetikai kérdés miatt a nemzetközi figyelem újra a térségre koncentrálódik, a földgáz-feltárások eredményeként új szereplők is a konfliktus részesévé válnak, akik a hagyományos görög-török-ciprusi érdekellentétekben eddig kevésbé, vagy csak közvetetten voltak érdekelték. Az Európai Unió a kelet- mediterráneumbeli energetikai viszonyait az EU-török politikai kapcsolatok részeként kezeli és a török vezetés is a ciprusi rendezést a kelet-mediterráneumbeli térség szénhidrogén készleteinek helyzetének összefüggésében közelíti meg. A tanulmány ezen faktorok figyelembevételével kíván helyzetértékelést adni a ciprusi rendezést illetően.

Kulcsszavak: Ciprus, Törökország, ciprusi rendezés, energetika, görög-török konfliktus

Abstract: Although the Cyprus settlement is not a new foreign policy issue, as it has been pending since 1974, but due to its complexity, it is still a pressing foreign policy issues. One of the most significant time intervals of the settlement talks has been the Anastasiades-Akinci period (2015-2020). Many saw the two presidents as the last window of opportunity for the settlement and believed that due to their personal commitments, the two leaders could achieve real results. The new context in the post-election period of the new "president" of Northern Cyprus, Ersin Tatar, further complicate this diverse diplomatic issue. Furthermore, a new factor, the Eastern Mediterranean energy conflict, which is also related to the settlement talks, adds further weight to the already complex debate. Due to the energy issue, the international attention is once again focused on the region, and as a result of the natural gas exploration, new actors are also becoming

¹ Csorba Éva, Külgazdasági és Külügyminisztérium, diplomata, Pécsi Tudományegyetem, Politikatudományi Program, doktoranduszhallgató. Kutatási területe: görög-török kapcsolatok, ciprusi rendezés.

A Szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán: <https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10083691>

E-mail cím: evi.csorba@gmail.com

involved in the conflict, who have been traditionally less or only indirectly interested in the Greek-Turkish-Cypriot relations. The European Union treats the energy issues of the Eastern Mediterranean as part of EU-Turkey political relations, and the Turkish leadership also ties the settlement talks to the negotiations of the hydrocarbon reserves in the Eastern Mediterranean. The study seeks to provide an overall assessment of the situation of the settlement talks in the light of these factors.

Keywords: Cyprus, Türkiye, Cyprus settlement talks, energy, Greek-Turkish conflict

BEVEZETÉS

A Ciprusi Köztársaság (a továbbiakban: Ciprus) bel- és külpolitikáját, valamint kapcsolatait Törökországgal hagyományosan meghatározza a ciprusi rendezés kérdése. A rendezési folyamatban reményre adott okot Musztafa Akinci és Nikosz Anasztasziadesz párbeszéde, akik számos gesztussal demonstrálták együttműködési szándékuk komolyságát. Sokak szerint a két vezető volt az egyesítés utolsó reménysugara, hiszen jó kapcsolatot ápoltak egymással és még mindketten emlékeztek az 1974 előtti egységes Ciprusra. Az elmúlt években a ciprusi-török kapcsolatokat az erősödő konfliktus jellemezte, egyrészt a ciprusi tengeri gázlelőhelyek kiaknázása miatti konfliktus, másrészt az új észak-ciprusi „elnök” kevésbé jó kapcsolata Anasztasziadesz elnökkel, továbbá az elmérgesedő görög-török viszony, és a romló EU-török kapcsolatok következményei miatt.

Ciprus külpolitikáját az elmúlt években a többirányú aktivitás, a kelet- mediterráneumbeli térségben történő fokozottabb kapcsolatépítés és a szigetország stratégiai szerepének megerősítése jellemezte. Ciprus a Közel-Keleten és a kelet- mediterráneumbeli térségben gyakorolt, a regionális biztonság és stabilitás erősítését szolgáló diplomáciai aktivitásával igyekszik hozzájárulni kül- és biztonságpolitika célkitűzések megvalósításához, mindemellett kiemelt figyelmet szentel érdekképviselőre az Európai Unióban. Nicosia következetesen hangsúlyozza álláspontját, miszerint Törökország uniós csatlakozása a ciprusi rendezés függvényében valósulhat meg.

Mindemellett figyelemreméltó, hogy Ciprus egyre nagyobb hangsúlyt fektet a regionális háromoldalú együttműködésekre, amelyek fő célja az energetikai és egyéb területeken történő együttműködés mellett a politikai kapcsolatok magas szinten tartása, a kelet- mediterráneumbeli térség fejlődésének, biztonságának és stabilitásának a megteremtése érdekében.

Továbbá, egy új tényező, a kelet- mediterráneumbeli energetikai konfliktus is áthatja a ciprusi rendezést, nagyban bonyolítva az egyébként is összetett vitát. A ciprus körüli energetikai felfedezések regionális jelentőséggel bírnak, amelyek egyben Ciprus geopolitikai helyzetét is erősítették.

Az energetikai kérdés miatt a nemzetközi figyelem újra a térségre koncentrálódik, a földgázfeltárások eredményeként új szereplők is a konfliktus részesévé válnak, akik a hagyományos görög-török-ciprusi érdekkellentétekben eddig kevésbé, vagy csak közvetetten voltak érdekelték. Így, az energetikai konfliktus és a földgázlelőhelyekért vívott nemzetközi harc komoly biztonságpolitikai kihívássá vált a kelet- mediterráneumbeli térségben.

A tanulmány ezen faktorok figyelembevételével kívánja áttekinteni az Akinci-Anasztasziadesz időszakot és az energetikai konfliktus tükrében a ciprusi rendezést.

I. A CIPRUSI RENDEZÉS RÖVID ÁTTEKINTÉSE

Ciprus az 1959-es zürichi és londoni megállapodások értelmében nyerte el függetlenségét (azonban területén továbbra is állomásozhattak a brit hadsereg katonái). Mindemellett lefektették a ciprusi görög és török közösség hatalomból való részesedését és megtiltották az Enosist, azaz hogy a szigetet Görögországhoz csatolják. A két közösség közötti konfliktus ugyanakkor egyre hevesebbé vált, a görög ciprióták jelentősen korlátozták a török ciprióták jogait, a fegyveres összecsapások megfékezésére 1964-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa felajánlotta saját békefenntartóit is.

A konfliktus végül 1974-ben odáig fajult, hogy a görögországi katonai junta által támogatott csoport puccsot hajtott végre a ciprusi államfői jogokat gyakorló III. Makariosz érsek ellen azzal a céllal, hogy a szigetet végül Görögországhoz csatolják (Enosis). Ekkor Ankara – a ciprusi török kisebbség veszélyeztetett helyzetére hivatkozva – 40 ezer katonával lerohanta Ciprus északi részét. Ankara nem ismeri el a görög ciprióta államalakulat létét, míg az észak-ciprusi szigetrész ciprióta államalakulat létét a nemzeti közössége nem tekinti legitimnek. A sziget egyesítése céljából az ENSZ közbenjárásával a rendezési tárgyalások az érintett felek (Ciprusi Köztársaság, ún. „Észak Ciprusi Török Köztársaság”) és a garantőr államok (Görögország, Törökország és Egyesült Királyság) részvételével folynak, ahol az Európai Unió megfigyelői státuszban lehet jelen.²

A rendezés fontos momentuma volt az ún. Annan-terv, amelyet a török ciprióta lakosság a 2004-es népszavazáson támogatott, a görög lakosság viszont nem. Ennek következtében, a Ciprusi Köztársaság a rendezés megvalósulása nélkül lett uniós tag 2004-ben.

A rendezési folyamat egy rendkívül összetett kérdéskör, számos vitás elemmel. A tárgyalások során a görög fél által hangoztatott alapelv („*nothing is agreed until everything is agreed*”) értelmében a hat rendezési dosszié közül egyiket sem lehet lezártnak tekinteni, amíg valamennyi vitás kérdést érintően nem születik minden fél számára elfogadható megoldás. Törökország ugyanakkor ezt túlságosan maximalista hozzáállásként értékeli.

A rendezés körüli dossziék, vitás kérdések:³

1. Az Európai Unió kérdések a kevésbé konfrontatív dossziét képezik. 2004. május 1-jén a sziget egésze, mint Ciprusi Köztársaság vált az Európai Unió tagjává azzal kikötéssel, hogy az *acquis* alkalmazása az északi oldalon a ciprusi rendezési folyamat lezárásáig felfüggesztve marad (az ismert problémákkal rendelkező és megosztott Ciprus EU-s csatlakozása kétségkívül a görög diplomácia és lobby sikerének is volt tekinthető). Ebben a kérdéskörben viszonylag hamar kompromisszum érhető el, hiszen a rendezést követően a lehető leghamarabb alkalmazásra kerülhet az *acquis* az északi részen is.

2. A költségvetési kérdéskör a rendezés becsült összegét fedi le. A költségvetés annak a függvénye is, hogy a görög ciprusiak a területi rendezés során a megszállt területek hány százalékát kapják vissza. Egyes források szerint megközelítőleg 25 milliárd eurót tehet ki.⁴

3. A tulajdonjogi probléma több nyitott kérdést takar, a legjelentősebb közülük, hogy milyen feltételrendszer szerint kaphatják vissza ingatlanjaikat az egyes

² Az Egyesült Királyság, Törökország és Görögország a sziget státuszát garantáló erők, akik felléphetnek a görög, illetve török népesség védelmében és érvényt szerezhetnek az 1959-es zürichi és londoni egyezménynek.

³ A szerző saját kutatása alapján.

⁴ STEFANINI, 2016.

országrészekből elmenekültek (kárpótlás, ingatlancsere, kompenzáció, részleges kárpótlás és ún. alternatív kárpótlás).

4. A konkrét területi rendezés (megszállt területek visszaszolgáltatása) számos kapcsolódó probléma megoldását is feltételezi. Ide tartozik az ingatlanjaikat elhagyni kényszerültek kárpótlásának kérdése, a korábban elmenekültek visszatérésének ügye, valamint egyes kényes települések hovatartozása. A ciprusi görög fél számára különösen a sziget északi részén fekvő Morfu és Famaguszta fennhatóságának visszaszolgáltatása jelenti a vörös vonalat. Morfu kérdése jól szemlélteti a területi rendezés kérdésének komplexitását. A település jelenleg 18-19.000 török etnikumú ciprusinak ad otthont, közülük sokan maguk is a sziget más részéről származó menekültek, akik már több évtizede Morfun élnek. Az 1974-es török megszállást megelőzően azonban a település lakossága csaknem teljes mértékben görögjékű volt, ezért a ciprusi görögök számára a település hovatartozása komoly nemzeti kérdés. A korábbi Annan-terv Morfu ciprusi görög fennhatóság alá helyezéséről is rendelkezett volna. Ezt akkor a török lakosság is megszavazta, azóta azonban jelentősen megváltoztak a kérdéssel kapcsolatos álláspontok.

5. A görög elképzelések szerint az államszövetség kormánya (Minisztertanács) hét ciprusi görög és négy ciprusi török miniszterből állna, a Legfelsőbb Bíróságba, a Szenátusba, a közszolgálati foglalkoztatási bizottságba (*Public Service Committee*), valamint a bevándorlási és állampolgársági tanácsba pedig egyenlő arányban delegálhatnak tagokat. Mindkét etnikum legalább 1/3 arányban képviselteti magát a föderális közigazgatás minden intézményében. A szavazásra való jogosultság alapelve a „belső állampolgárság” (az állampolgárok a ciprusi mellett az államszövetség államainak állampolgárságával is rendelkeznek majd). Az egyesített Ciprus állampolgárainak a számát illetően a görög ciprusi fél ragaszkodik a 4:1 arány fenntartásához, vagyis, hogy 4 görögre egy török ciprusi jusson.⁵

6. A biztonság és garantőri dosszié a legkomolyabb akadálya a rendezésnek. Görögország, valamint az Egyesült Királyság visszatérően azt hangsúlyozza, hogy le kíván mondani a garantőr állam szerepéről. Törökország álláspontja szerint a garantőr szerepének a fenntartása nélkül nem képzelhető el megoldás. A görög-török álláspont szignifikáns eltérést mutat, ugyanis a görög álláspont szerint az újraegyesített Cipruson sem török, sem más hadsereg jelenléte nem megengedett, addig a törökök egy átmeneti időszakot „*sunset close*” (15 év) javasolnak lecsökkentett katonai létszámmal.⁶

Az elmúlt évek „sikertelenségének” következményeként jelentősen távolodtak a sziget jövőjét illető elképzelések. Ciprus továbbra is az „egy-Ciprus” elvet képviseli az ENSZ alapelvek mentén, ugyanakkor Törökország számára inkább egy kétállami megoldás képzelhető el.

II. AZ ANASZTASZIADESZ-AKINCI IDŐSZAK (2015-2020) ÁTTEKINTÉSE A RENDEZÉSI TÁRGYALÁSOK TÜKRÉBEN

Musztafa Akinci észak-ciprusi török vezető 2015-ös megválasztását követően, 2016-ban új lendületet vettek a tárgyalások, a 2014-ben Anasztasziadesz görög ciprusi elnök és Derviş Eroğlu korábbi észak-ciprusi vezető által aláírt közös nyilatkozatban lefektetett

⁵ A kritikusok szerint ugyanakkor a görög ciprióták javaslat nem fogalmazta meg egyértelműen a rendezést követően maradni jogosult török ciprióták számát, sem pedig az arány eléréséhez szükséges lépéseket.

⁶ KER-LINDSAY, 2011. 78-93. o.

rendezési elvek mentén. A közös nyilatkozat értelmében az egységes ciprusi állam föderális alapokon kell, hogy nyugodjon.⁷

A két vezető számos gesztussal demonstrálták együttműködési szándékuk komolyságát (ellenőrző pontokon történő átkelés könnyítése ún. „vízum nyomtatvány” megszüntetése, aknamező tervének átadása a török résznek, illetve Anasztasziadesz kezdeményezte, hogy az Európai Unió tegye hivatalos nyelvévé a törököt, amely igen pozitív visszhangra talált a ciprusi török közösség körében).⁸

Még ebben az évben azonban egy diplomáciai incidens beárnyékolta az optimista hangulatot. A humanitárius témájú isztambuli ENSZ csúcstalálkozó margóján megrendezett vacsorára a szervezők ugyanis az utolsó pillanatban meghívták az észak-ciprusi „elnököt” is, ami miatt Anasztasziadesz elnök visszamondta részvételét a hivatalos vacsorán és elhagyta Törökországot, továbbá lemondta a soron következő tárgyalási fordulót is.⁹ Az incidens komoly belpolitikai visszhangot is kapott; a ciprusi ellenzéki pártok többsége Anasztasziadesz közeledési politikáját bírálta.

A tárgyalások a svájci Mont Pèlerinben kezdődtek újra, a rendezés legkritikusabb kérdéseiről, elsősorban a területi és garanciális kérdésekről, vélhetően a tárgyalási helyszín megválasztása is a fajsúlyos kérdések miatt történt, azért, hogy a vezetők külső zavaró tényezők (például ellenzéki pártok) nélkül tudjanak tárgyalni. Annak ellenére, hogy „jelentős előrelépés” történt a területi kritériumok meghatározását illetően, a svájci találkozó végül érdemi eredmény nélkül ért véget és a felek felfüggesztették a tárgyalásokat.

2017 januárjában az ENSZ égisze alatt folyó ciprusi rendezési tárgyalások új fordulója kezdődött Genfben, amelynek eredményeképpen elkészült a területi rendezésre vonatkozó térkép, az 1974-es „megszállás” óta ez volt az első alkalom, hogy a térképcsere megvalósult. A garantőr államok (Görögország, Törökország és az Egyesült Királyság), valamint a megfigyelői státuszú Európai Unió multilaterális konferenciájára 2017. január 12-én került sor. A genfi fordulót egyrésztől sikerként értékelhetjük, mivel a történelemben először sikerült egy tárgyalóasztal köré leültetni a garantőr államokat és a két ciprusi entitást, ugyanakkor konkrét eredmények nélkül zárult.

A felek közötti konfliktust tovább mélyítette, hogy a ciprusi parlament megszavazta 2017-ben a szélsőjobboldali Elam javaslatát a Ciprus és Görögország egyesítésére (Enosis) vonatkozó 1950-es népszavazás iskolákban történő kötelező megünneplésére vonatkozóan. Ennek következményeként, a török ciprusi fél kérésére a következő fő tárgyalói szintű tárgyalást törölték. Az akkori ENSZ különleges tanácsadó, Espen Barth Eide „*dinner diplomacy*” keretében igyekezett a feleket újra tárgyalóasztalhoz ültetni. Ezt követően a ciprusi parlament – rendkívül éles vitát követően – jóváhagyta azt a jogszabálymódosítást, amely az oktatási tárca kizárólagos hatáskörébe helyezné az iskolai megemlékezéseket (így az Enosis népszavazásra vonatkozó megemlékezés) ügyét. A török ciprusi fél számára döntő fontosságú jogszabály-módosítást követően így újraindulhattak a rendezési tárgyalások.

A multilaterális konferencia második fordulójára (Genf II) 2017 nyarán került sor a svájci Crans Montanában. Az ENSZ védnöksége alatt álló konferencián az érintettek mellett a garantőr államok (Görögország, Törökország, Egyesült Királyság), valamint

⁷ A szövetségi államban a két terület és két etnikai csoport azonos jogokat élvezne és kötelességeket viselne. A nyilatkozat a föderális államot az ENSZ és az EU tagországaként határozza meg, amely nemzetközi szinten egységes, szuverén jogi személyként jár el. Az ország lakosai egységesen ciprusi állampolgársággal bírnának.

⁸ A kezdeményezés már Ciprus csatlakozási tárgyalásai során is felmerült, ám végül különböző politikai okok miatt nem valósult meg annak ellenére sem, hogy Cipruson a görög és török egyaránt hivatalos nyelv.

⁹ CYPRUS NEWS AGENCY, 2016.

megfigyelői státuszban az Európai Unió képviselői is jelen voltak. A több órán keresztül tartott parttalan vitát, Antonio Guterres ENSZ-főtitkár rekesztette be és hivatalosan is bejelentette, hogy kudarcba fulladtak a tárgyalások. A felek a biztonság és garantóri szerep kérdésekben nem tudtak megállapodásra jutni.¹⁰

A korábbiakhoz hasonlóan a felek ezúttal is egymás maximalista hozzáállását tették felelőssé a kudarcért. A ciprusi kormányzóvivő nem csupán a garancia-egyezményhez és a megszálló csapatokhoz való török ragaszkodást hibáztatta, de rámutatott, hogy a török fél a többi dosszié kapcsán is olyan mértékben eltávolodott az ENSZ által képviselt keretektől, hogy azokat képtelenség volt elfogadni. Erdogan török elnök a tárgyalások kudarcba fulladásával kapcsolatban kifejtette, hogy a Crans Montanában megrendezett konferencia eredménytelensége bebizonyította, hogy az ENSZ által biztosított keretek között nem lehetséges a rendezést megvalósítani.¹¹

Az Anasztasziadesz-Akinci időszakot követően, a 2020-as évektől a rendezési folyamat is új dinamikát vett. Erszin Tatar új észak-ciprusi „elnök” Erdogan török elnökhöz sokkal közelebb álló jobboldali konzervatív politikus, elődjével ellentétben azonban kevésbé ápol jó kapcsolatot a ciprusi elnökkel. Az 1974-es megszállás előtt görög ciprióták tulajdonban álló Varószia tengerparti szakaszának megnyitása 2020-ban tovább borzolta a kedélyeket és provokációnak minősíthető volt a török fél részéről. A rendezés az elmúlt két évben a ciprusi kizárólagos gazdasági övezetben tapasztalt növekvő energetikai konfliktus tükrében lényegében „holt ponton” volt, a 2021 áprilisában lezajlott magas szintű egyeztetés is hathatós előrelépés nélkül zárult.

III. A CIPRUS KÖRÜLI ENERGETIKAI KONFLIKTUS

Az elmúlt évek energetikai konfliktusa (a ciprusi tengeri gázlelőhelyek kiaknázása) tovább bonyolította a rendezést és eszkalálta a konfliktust a felek között.¹² A konfliktus abból fakad, hogy Ankara nem ismeri el Ciprus jogát, hogy kizárólagos gazdasági övezete (*exclusive economic zone*, továbbiakban: EEZ) legyen és tudatosan gátolja, hogy külföldi (amerikai, olasz, francia) vállalatok fogjanak gázkitermelésbe. A görög érvelés az UNCLOS-ra hivatkozva (amelyet Görögország és Ciprus is ratifikált) arra épül, hogy a kontinentális talapzat határa nem haladhatja meg a 350 tengeri mérföldet a parti tenger külső határától. A UNCLOS 47-es cikke értelmében a kizárólagos gazdasági övezet szélességét a szigetcsoporthoz alapvonalaktól számítva kell mérni.¹³

Az átfedések áthidalása céljából Ciprus delimitációs egyezményeket kötött a környező országokkal (Egyiptommal és Izraellel, valamint Görögország is kötött Egyiptommal).¹⁴ Mivel Törökország nem ratifikálta az UNCLOS tengerjogi egyezményt, ezért nincs egységes álláspont arról a felek között, hogy mit kell tekinteni az egyes tengeri területek feletti rendezés alapjának. Továbbá, Ankara a Ciprus által megkötött delimitációs egyezményeket sem ismeri el.

Az energetikai feltárásoknak Ciprus vonatkozásában óriási jelentősége lehet. Egyrészt regionális geostratégiai jelentősége megnövekedett, a felfedezések magában hor-

¹⁰ SECURITY COUNCIL, 2017.

¹¹ GRIGORIADIS, 2017.

¹² COUNCIL OF THE EU, 2020.

¹³ AZ EGYESÜLT NEMZETEK TENGERJOGI EGYZEMÉNYE, 1998.

¹⁴ KACZIBA, 2013. 24. o.

dozhatják az energiaexport lehetőségét és az ebből fakadó gazdasági előnyöket és mindemellett a belföldi energiaárak mérséklését is.

A török ciprióták álláspontja szerint a gázlelőhelyekből származó bevételből mind a görög mind pedig a török ciprióta félnek részesednie kell, amelynek garantálásához egy közös felügyelő szerv szükséges.¹⁵ A görög ciprióta álláspont szerint az ország szuverén jogaira kell alapozni a kitermelési jogokat. Anasztasziadesz görög ciprióta elnök 2020-ban megerősítette, hogy amint Törökország elismeri Ciprus kizárólagos gazdasági övezetéhez, és a szénhidrogének kitermeléséhez való jogát, úgy készek garantálni, hogy a török ciprióta közösség is részesüljön a szénhidrogének kitermeléséből származó bevételekből.¹⁶

A ciprusi EEZ-hez tartozó területeken az eddigi legnagyobb felfedezés az Aphrodité-mező (12-es blokk), illetve a Calypso (6-os blokk) és Glaucus mezők (10-es blokk), amelyekből a becslések szerint összesen mintegy 460 bcm földgáz kitermelésére lenne lehetőség.

Gázmező	Feltárt mennyiség (bcm)
Aphrodite	~141,5
Calypso	~181,2
Glaucus	~141,5
Talos	~283,1

1. sz. táblázat. Offshore gázmezők Ciprus és Görögország közelében, Forrás: Kacziba, 2020.

2018 óta rendszeresen került sor konfrontációra a ciprusi EEZ-ben. A ciprusi partoknál található gázmezők kiaknázásban az USA is érdekelt, az Exxon fúróhajója – a török tiltakozások ellenére – megkezdte a próbafúrásokat. Erre a lépésre Törökország saját fúróhajóit – a *Fatih* és *Yavuz elnevezésű hajókat* – a ciprusi partok mellé telepítette.

2019-2021 között többször is felizzott a feszültség a felek között a Törökország által a ciprusi EEZ-ben eszközölt illegális fúrások, továbbá, Ankara saját EEZ-re utaló bejelentése miatt. A török lépéseket Görögország és az *Eastern Mediterranean* gázvezetékben (továbbiakban: EastMed) érintett Izrael mellett az Egyesült Államok, továbbá Oroszország és az Európai Unió is elítélte.¹⁷ Az Európai Külügyi Szolgálat hivatalos közleményében többször is visszautalt azon tanácsi következtetésekre, amelyben a tagállamok elítélték a Törökország által folytatott illegális cselekményeket a kelet-mediterráneumbeli térségben, egyben Ciprus szuverén jogainak a tiszteletben tartására szólították fel Törökországot.¹⁸ A ciprusi kormányzat az illegális fúrások miatt – a jogsértőnek vélt tevékenység földrajzi koordinátáinak pontos megjelölésével – az ENSZ-hez fordult, és ezzel egyidejűleg a ciprusi hatóságok nemzetközi elfogatóparancsot kezdeményeztek a török hajók legénysége ellen. Anasztasziadesz ciprusi elnök a helyzetet az 1974-es eseményekhez hasonlítva, „*második török megszállásként*” jellemezte.

Görögország és Törökország garantőr államok révén hatással vannak a ciprusi rendezésre, kapcsolatuk befolyásolja a regionális dinamikát és ebből kifolyólag az ener-

¹⁵ HURRIYET DAILY NEWS, 2019.

¹⁶ MICHAEL, 2020.

¹⁷ EURÓPAI TANÁCS, EURÓPAI PARLAMENT, 2020.

¹⁸ EURÓPAI KÜLÜGYI SZOLGÁLAT, 2019.

getikai erőharcot is. A török-görög érdekellentét egyik alappillére a tengerjogi viták, amelyek mozgató rugója a földgáz mezők kérdése. Amíg Törökország a kontinentális talapzatot tekinti kiindulópontnak a közép vonal meghúzásakor, addig Görögország a nemzetközi partvonalától számítja a határokat (így a szigeteket is figyelembe veszik).¹⁹ Mindemellett nem elhanyagolható fejlemény, hogy a hagyományosan az Égei-tengerre fókuszáló görög-török tengerjogi viták már tovább tolódtak Kréta térségébe is. Emlékeztető konfliktus, hogy a Krétától délre található Talos gázmező feltárása körüli török műveletek komoly konfliktushoz vezettek 2020-ban, amelyre Görögország európai segítséggel haditengerészeti gyakorlattal reagált. A konfliktus végül két hadihajó összeütközéséhez vezetett.²⁰ A görög-török nézeteltérések orvoslását célzó tájékoztató megbeszélések legutóbbi fordulójára 2022 februárjában került sor, ahol az égei-tengeri és a kelet-mediterráneumbeli konfliktust próbálták áttekinteni.²¹

Törökország számára a ciprusi kérdés is adta az apropót, hogy bekapcsolódjon a Ciprus közeli gázfeltárásokba. Törökország célja teljesen érthető módon annak a biztosítása, hogy az ún. „Észak-Ciprusi Török Köztársaság” is részesüljön a kitermelési jogokból. Az ebből fakadó erődemonstráció és nyomásgyakorlás is a török érdekek védelmét támasztja alá. A ciprusi delimitációs egyezményekre reagálva, Törökország is kötött egyet az ún. „Észak-Ciprusi Török Köztársasággal”, amely a Ciprusi Köztársaság EEZ-jének közel felét magához vonja, beleértve a 12-es blokkot is, ahol az Aphrodité mező található.²² A Török Olajvállalat bejelentése szerint 2022 júliusában egy újabb, Alparsan nevű kutatóhajót küld a térségbe.²³

Mevlüt Çavuşoğlu török külügyminiszter észak-ciprusi látogatása során úgy nyilatkozott, hogy Ankara készen áll a ciprusi török közösség védelmére, illetve a sziget körüli szénhidrogénkészletekből történő részesedésének biztosítására.²⁴ Az ankarai kormányzati nyilatkozatokból az tükröződik ki, hogy a török vezetés a ciprusi rendezést – az EU-tagság kézzel fogható perspektívájának hiányában – már nem a török EU-csatlakozási tárgyalásokkal, sokkal inkább a kelet-mediterráneumbeli térség szénhidrogén készleteinek helyzetének összefüggésében közelíti meg, illetve ütőkártyaként használja más Európai Unió ügyek esetében. Törökország miközben saját gazdasági érdekeit próbálja védeni, óhatatlanul szembekerül más regionális nagyhatalmakkal, az Egyesült Államokkal és az EU-val is.

Míndeközben Ciprus (és Görögország) taktikusan alakított ki stratégiai regionális szövetségeket és kötött regionális energetikai együttműködési megállapodásokat.

Ciprus és Egyiptom kormányközi egyezményt írt alá 2018-ban az Aphrodité mezőt az egyiptomi LNG terminállal összekötő 240-340 km hosszú vezeték megépítésére vonatkozóan.²⁵ A Ciprus, Görögország és Izrael által 2017 decemberében elfogadott EastMed²⁶ gázvezeték projekt a tervek szerint az izraeli Leviathán gázmezőt kötné össze a ciprusi offshore Aphrodité földgázmezővel, Krétával és esetleg más mezőkkel, valamint európai partnerekkel. Az EastMed kapcsán ugyanakkor megoszlanak az álláspontok, sokak üzleti szempontból nem tartják kifizetődőnek, ugyan az Európai Bizottság közös

¹⁹ KACZIBA, 2020. 185. o.

²⁰ KAMBAS, 2020.

²¹ KATHIMERINI, 2022.

²² EGERESI, 2019, 58. o.

²³ KATHIMERINI, 2022.

²⁴ KATHIMERINI, 2021.

²⁵ CYPRUS' INTEGRATED NATIONAL ENERGY AND CLIMATE PLAN, 2020.

²⁶ ELLINAS, 2022.

érdekű projektnek nyilvánította, és az Egyesült Államok is a projekt mellé állt. Az Európai Unió a projektet 34,5 millió euróval támogatja (ami nagyjából a megvalósíthatósági tanulmányt és egyéb szakértői vizsgálatokat fedez). Ciprus-Görögország és Izrael 2020 januárjában az 1900 km hosszú tenger alatti vezeték kiépítéséről kormányközi megállapodást írt alá Athénban. A vezeték a tervek szerint 2025-re készül el.²⁷

Fontos momentum volt az „*Eastern Mediterranean Gas Forum*” felállítása, melynek keretében regionális találkozók szervezésére kerül sor Görögország, Ciprus, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Olaszország, Franciaország és a Palesztin Hatóság részvételével (a Világbank, az Egyesült Államok és az Európai Unió megfigyelői státuszban vehet részt). A hatóság kiemelt célja az energetikai együttműködés elmélyítése és igazgatása. Mindemelett feltűnő, hogy Törökország nem részese a hatóságnak. Egyes elemzők az *Eastern Mediterranean Gas Forum* katonai lábának a Ciprus, Görögország, Franciaország, Szaúd-Arábia, Egyiptom, Bahrein és Egyesült Arab Emírségek részvételével létrejött Philia Fórumot tekintik.

Kilencedik alkalommal került megrendezésre a görög-ciprusi-egyiptomi háromoldalú csúcson, ahol nemcsak az elektromos interkonnektor felállítását, de az energetikai együttműködés további megerősítését is lefektették.²⁸ Egy másik együttműködési platform a “3+1 Fórum”, Görögország, Ciprus, Izrael és az Egyesült Államok részvételével, amely a régiós stabilitást és együttműködést támogatja.

Figyelemreméltó, hogy amíg Ciprus és Görögország szoros regionális energetikai és politikai együttműködésekkel alakított ki, azzal egyidőben Törökország folytatta az elszigetelődés útját, most már nem csak az Európai Uniótól, de régiós szinten is. Ebből kifolyólag, a felvetés, miszerint a régiós földgázkincs egy esetleg Törökország felé épített vezetéken keresztül Európába juthatna, ha gazdaságilag racionális is lenne, de politikailag jelen helyzetben megvalósíthatatlan.²⁹

IV. AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPE A RENDEZÉSI FOLYAMATBAN ÉS AZ ENERGETIKAI KONFLIKTUSBAN

Ciprus uniós csatlakozását megelőzően a nizzai csúcson a ciprusi kérdést formálisan is az EU-török viszonyrendszer részévé. Az Európai Unió álláspontja szerint, amennyiben a ciprusi rendezés megvalósul, úgy az nem csak a térség, valamint Ciprus biztonságához és stabilitásához járul hozzá, de egyben Törökország európai integrációs folyamatát is erősítheti.³⁰ Törökország továbbra is csatlakozó, de nem kiemelt csatlakozó partner, az Európai Bizottság éves országjelentéseiben az Európai Parlament pedig állásfoglalásaiban értékeli Törökország előrehaladását az uniós integrációban. Az elmúlt időszakban a tanácsi következtetések és az országjelentések is sokkal kritikusabb hangvételűek voltak Törökországgal kapcsolatban, az Európai Parlament még javaslatot is tett a csatlakozási tárgyalások felfüggesztésére.³¹ A növekvő számú kritikák orvoslása céljából tett török lépések sikertelenségét (például az igazságügyi reform kapcsán) ugyanakkor a nem egyértelmű bizottsági kritikák megfogalmazása is eredményezte.³²

²⁷ KOUTANTOU, 2020.

²⁸ PRESS AND INFORMATION OFFICE OF CYPRUS, 2021.

²⁹ EGERESI, 2019. 60. o.

³⁰ TORMA, 2004. 157-188. o.

³¹ EURÓPAI PARLAMENT, 2021.

³² PRIEGER, 2018. 238. o.

Évek óta folyik a dilemma uniós szinten, hogy egy szektorális együttműködésen alapuló stratégiai partnerség járható megoldást jelenthet-e az EU-török kapcsolatokat normalizálódásában, előbbre viheti-e a ciprusi rendezés sorsát.

Az Európai Külügyi Szolgálat korábbi külpolitikai főképviselője, Federica Mogherini és Jean-Claude Juncker korábbi bizottsági elnök kiemelten napirenden tartotta a rendezést, gyakran tett hivatalos látogatást Cipruson és tárgyalt a két közösség vezetőjével (Juncker a török ciprusi közösséggel foglalkozó munkacsoportot közvetlen irányítása alá is helyezte, és azt is bejelentette, hogy egy végleges megállapodás esetén a Bizottság 3,1 milliárd euróval támogatná a ciprusi rendezést). A garantőr államok multilaterális konferenciáján (ahol az Európai Unió megfigyelői minőségben volt jelen) az Európai Unió a legmagasabb szinten képviseltette magát a bizottsági elnök és a főképviselő személyében. A genfi konferencián feszült perceket okozott Mevlüt Çavuşoğlu török külügyminiszter és Juncker elnök pengeváltása, miután Çavuşoğlu az Európai Unió túlzott szerepvállalását firtatta annak ellenére, hogy sem Törökország, sem Észak-Ciprus nem tagja az Európai Uniónak, ráadásul más tagállamok is éppen el akarják hagyni az Uniót.³³

Ahogy a ciprusi rendezést, úgy az energetikai konfliktust is az Európai Unió szoros figyelemmel követi. A Joseph Borrell által vezetett Európai Külügyi Szolgálat a kelet- mediterráneumbeli fúrású ügyeket az EU-török politikai kapcsolatokat részeként kezeli és szoros figyelemmel követi a fejleményeket, amelyek ügye gyakran kerül a Külügyminiszterek Tanácsa elé. Az energetikai konfliktus eszkalálásakor az EU 2019 októberében szankciót vetett ki Törökországra a kelet- mediterráneumbeli térségben elkövetett illegálisnak minősített fúrások miatt. A szankciók jelenleg is hatályosak, beutazási korlátozásokat és vagyoni eszközök befagyasztását takarják.³⁴ A 2019 novemberi tanácsi következtetések javaslatot tettek az Átfogó Légiközlekedési Megállapodásról szóló tárgyalások felfüggesztésére, a Társulási Tanács összehívásának elhalasztására és az EU-Törökország közötti magas szintű párbeszéd elhalasztására. A Bizottság csökkentette a Törökországnak nyújtott előcsatlakozási támogatását és az Európai Beruházási Bank is felülvizsgálta a törökországi hitelezési tevékenységét.³⁵ A tagországok közül kiemelendő Olaszország és az olasz-görög kapcsolatok elmélyülése, a két ország delimitációs egyezményt is aláírt 2020-ban, illetve Olaszország érdekelt az EastMed gázvezeték megépítésében is. Franciaország is megnövelte régiós aktivitását, megerősítve védelmi együttműködését Görögországgal, illetve a 2020-as Med7 elnökségekor az Ajaccio nyilatkozatban a keményebb szankciók bevetését helyezték előtérbe, amennyiben Törökország nem mutat együttműködési hajlandóságot a regionális problémák megoldásában.³⁶ A határozottabb francia fellépés azt is előrevetíti, hogy a térségre stratégiai prioritásként tekintenek és a szénhidrogének kitermelésében fel fognak lépni a francia érdekek védelmében, mindezzel Franciaország uniós erejét is demonstrálva.

A jelenlegi geopolitikai válság az Európai Uniónak is lehetőséget kínál, hogy Törökországgal rendezze megromlott kapcsolatait. Ehhez fokozni kell mediátori tevékenységét, hogy a kelet-mediterráneumbeli konfliktus csillapodjon és a ciprusi rendezés kapcsán is hathatós előrelépés történjen (ami egyben az energetikai konfliktusra is pozitív hatással lehet).

³³ Juncker erre ingerülten annyit válaszolt, hogy „majd eszetekbe jutunk, ha pénzre lesz szükségetek”. A török külügyminiszter erre Juncker szemére vetette, hogy az EU még a migrációs válság miatt megígért hárommilliárd eurót sem fizette ki.

³⁴ EURÓPAI TANÁCS, 2020.

³⁵ KÜLÜGYMINISZTEREK TANÁCSA, 2019.

³⁶ FRANCIAORSZÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA, 2020.

KONKLÚZIÓ

Törökország geopolitikai szerepe megkérdőjelezhetetlen, az egyik legfajsúlyos regionális erőnek számít, kulcsszereplő akár a kelet-mediterráneumbeli régió energetikai kérdéseiről, akár az égei-tengeri konfliktusról, vagy migrációs ügyről legyen szó. Mindezeket figyelembe véve Törökország Európa jövőjét illetően fontos és meghatározó aktor, az Európai Unió nem engedheti meg magának, hogy elengedje a kezét.

Az energetikai felfedezések az érintett országok számára szignifikáns hatással lehetnek, hiszen gázexportórré válhatnak, ami a geopolitikai erőviszonyokra is hatással bírhat. A szénhidrogénekért vívott harcban Ciprus geopolitikai szerepe is felértékelődött, hiszen korlátozott mértékben is, de Európa gázdiverzifikációjára valamilyen szintű megoldást nyújthat. Mindemellett az energetikai feltárásoknak köszönhetően a ciprusi rendezés szemszögéből releváns regionális geopolitikai harc többszereplőssé vált, amely egy komplexebb biztonságpolitikai helyzetet teremt. Ezt támasztja alá a regionális szinten megnövekedett különböző együttműködési formák is Ciprus részvételével.

A rendezési folyamatban, illetve annak a jövőjét illetően kétségtelenül jelentős szerepet játszik Törökország és elsősorban Erdogan elnök politikája, valamint Törökország Európai Unióhoz fűződő aktuális viszonya. Ugyanakkor a rendezés sikerességét vagy sikertelenségét nem lehet kizárólag Erdogan török elnök személyéhez fűzni (sem pedig egyértelműen negatív szereplőként feltüntetni a rendezésben) ami magában hordozza azt is, hogy egy esetleges török elnökváltást követően nem feltétlenül fog a rendezés azonnali előrelépést eredményezni.

Ersin Tatar új észak-ciprusi vezető Erdogan török elnökhöz sokkal közelebb álló politikus. Az Akinci-Anasztasziadesz időszak után figyelemre méltóan romlottak a két entitás közötti kapcsolatok és távolodnak az álláspontok a rendezést illetően. Anastasziadesz elnök 2023 februárjával leköszön, várományosa a volt külügyminiszter Nikosz Xrisztodulidesz lehet, aki kampánybeszédében hangsúlyozta, hogy az egyesített Ciprus csak garantőr államok nélkül képzelhető el.³⁷ Figyelembe véve, hogy a jelenlegi görög ciprióta elnök rendezési politikáját sok kritika érte (saját pártján belül is), így nem elképzelhetetlen, hogy Xrisztodulidesz megválasztása esetén egy markánsabb fellépést fog képviselni.

Az elmúlt időszak kiélezett területi vitáit a régióban a földgáz mezők felfedezése robbantotta be, amelyek már nem csak kétoldalúak, hanem sokszereplősek, ami miatt a rendezésük is bonyolultabb. A rendezési tárgyalások jövőjének bizonytalanságát tovább erősíti a szénhidrogének kiaknázása miatt kialakult konfliktus, amely a nemzetközi figyelmet újra a régióra irányította, és új szereplők is érdekelték lettek a térség jövőjét illetően, ami akár mediátori tényezőként is bírhat a jövőben.

Az energetikai konfliktust követően a ciprusi lakosság körében is megnövekedett a további eskalációtól való félelem. Az ENSZ javaslatot, amely a rendezést oly módon valósítaná meg, hogy biztosítsa a török ciprióták egyenlőségét, ugyanakkor a görög ciprióták biztonságát is megóvná a török befolyástól, a görög ciprióták 84 százaléka mellett a török ciprióták csupán 60 százaléka támogatja. A föderális megoldás ugyanakkor ovábbra is élvezi mind a görög, mind pedig a török ciprióta lakosság többségének a

³⁷ THEODOULOU, 2022.

támogatását (a görög ciprióták 66,5 százaléka, a török ciprióták 63,6 százaléka támogatja).³⁸

A fent leírtakból következik, hogy a regionális külpolitikai és energetikai összefüggések sokkal összetettebbé váltak az elmúlt években, már nem egy szimpla görög/ciprusi- török ellentétről beszélünk.

A kelet-mediterráneumbeli régió által kínált energetikai felfedezések nem elhanyagolható potenciált hordozhatnak magukban, ami hozzájárulhat Európa energiaátmenetéhez és a diverzifikációhoz. Figyelembe véve az energiaátmenetet és a klímaváltozás elleni harcot, a ciprus körüli földgáz mezők jelentősége a jövőben csak fokozódni fog. Következésképp kijelenthető, hogy a Cipruson, illetve a ciprusi rendezés körül zajló politikai folyamatok mozgatórugója erősen kötődni fog a földgáz-kitermelése jogok megszerzéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AUSTVIK, OLE GUNNAR – RZAYEVA, GULMIRA (2016). Turkey in the Geopolitics of Natural Gas. M- Mossavar-Rahmani Center for Business & Government, RCBG Associate Working Paper Series, No. 66: 1-17.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK TENGERJOGI EGYEZMÉNYE, 1998. Letöltés helye: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623\(01\)&from=HU](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:21998A0623(01)&from=HU) (Letöltve: 2020.05.31.)

CHARALAMBOUS, ANNIE (2021). Russia to try to involve UN Security Council into a more active role on Cyprus issue. Letöltés helye: <https://in-cyprus.philenews.com/russia-to-try-to-involve-un-security-council-into-a-more-active-role-on-cyprus-issue/> (Letöltve: 2021.11.09.)

COUNCIL OF THE EU (2020). Sanction Sanctions regime against illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean extended by one year. Letöltés helye: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/06/sanctions-regime-against-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-extended-by-one-year/#> (Letöltve: 2021.11.09.)

COUNCIL OF THE EU (2020). European Council meeting (15 and 16 October 2020)- Conclusions. Letöltés helye: <https://www.consilium.europa.eu/media/46341/1516-10-20-euco-conclusions-en.pdf> (Letöltve: 2021.10.28.)

COUNCIL OF THE EU (2020). Sanctions regime against illegal drilling activities in the Eastern Mediterranean extended by one year. Letöltés helye: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/11/06/sanctions-regime-against-illegal-drilling-activities-in-the-eastern-mediterranean-extended-by-one-year/> (Letöltve: 2021.11.15.)

³⁸ CYPRIOT PUBLIC OPINION REMAINS OPEN TO REUNIFICATION, SURVEY REVEALS, 2022.

- Cypriot Public Opinion Remains Open to Reunification, Survey Reveals (2022). Letöltés helye: <https://blogs.lse.ac.uk/greeceatlse/2022/01/06/cypriot-public-opinion-remains-open-to-reunification-survey-reveals/> (Letöltve: 2022.05.31.)
- CYPRUS' INTEGRATED NATIONAL ENERGY AND CLIMATE PLAN (2020). version 1.1. Letöltés helye: https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/cy_final_necp_main_en.pdf (Letöltve: 2022.04.06.)
- CYPRUS NEWS AGENCY (2016). Anastasiades says he will not accept any downgrading of the RoC. CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2016/05/25/un-not-arrange-meetings-constantinople-says-haq/> (Letöltve: 2021.11.09.)
- DENDIAS, NIKOS (2021). Turkey's opinion was not an issue for US. Letöltés helye: <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1170104/dendias-turkey-s-opinion-was-not-an-issue-for-us/> (Letöltve: 2021.10.28.)
- EGERESI ZOLTÁN (2019). Kelet-mediterrániumi gázkincs: a ciprusi válság új dimenzióban. Nemzet és Biztonság. 2019/2. 50-63.
- ELLINAS, CHARLES (2022). Energy and Geopolitics in the Eastern Mediterranean. Atlantic Council Global Energy Center.
- EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2019). Statement by High Representative/Vice-President Federica Mogherini on Turkey's new drilling operation northeast of Cyprus. Letöltés helye: https://ec.europa.eu/delegations/trinidad-and-tobago/65141/node/65141_ko (Letöltve: 2021.10.28.)
- EUROPEAN PARLIAMENT (2020). Eastern Mediterranean: Turkey must immediately end illegal drilling activities. Letöltés helye: <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/press-room/20200910IPR86828/eastern-mediterranean-turkey-must-immediately-end-illegal-drilling-activities> (Letöltve: 2021.10.28.)
- EUROPEAN PARLIAMENT (2021). European Parliament resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey. Letöltés helye: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0243_EN.html (Letöltve: 2021.11.15.)
- EUROSTAT (2020). Government expenditure on defence. Letöltés helye: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_defence (Letöltve: 2022.05.10.)
- EVAGHORAS L. EVAGHORO (2020). Energy developments in the Eastern Mediterranean region and geostrategic implications on the Cyprus issue. University of Piraeus. Volume 13.
- FRANCIAORSZÁG KÜLÜGYMINISZTERIUMA (2020). Ajaccio declaration after the 7th Summit of the Southern EU countries (MED7) (10 Sept. 20). Letöltés helye:

- <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/europe/news/article/ajaccio-declaration-after-the-7th-summit-of-the-southern-eu-countries-med7-10> (Letöltve: 2021.09.15.)
- GOTEV, GEORGI (2019). EU 'in full solidarity' with Cyprus over Turkey drilling. Euractiv. Letöltés helye: <https://www.euractiv.com/section/energy/news/eu-in-full-solidarity-with-cyprus-over-turkey-drilling/> (Letöltve: 2021.10.28.)
- GRIGORIADIS, N. IOANNIS (2017). Cyprus Negotiations Thwarted by Issues on Security and Guarantees. German Institute for International and Security Affairs. SWP Comments. Letöltés helye: https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2017C28_gri.pdf (Letöltve: 2022.05.31.)
- HAZOU, ELIAS (2019). Trilateral summits 'not designed to isolate Turkey', Cyprus says. CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2019/03/21/trilateral-summits-not-designed-to-isolate-turkey-cyprus-says/> (Letöltve: 2021.11.09.)
- HAZOU, ELLINAS (2022). Cyprus and the shifting sands of East Med energy. CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2022/04/17/cyprus-and-the-shifting-sands-of-east-med-energy/> (Letöltve: 2022.05.01.)
- HURRIYET DAILY NEWS (2019). Letöltés helye: <https://www.hurriyetaidailynews.com/turkey-to-retaliate-against-greek-cyprus-plan-to-arrest-its-drilling-personnel-144082> (Letöltve: 2022.05.05.)
- IOANNIDOU, LIZZY (2019). President Anastasiades received Akinci's proposal for co-management of natural resources, CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2019/07/14/president-anastasiades-receives-akincis-proposal-for-co-management-of-hydrocarbons/> (Letöltve: 2022.05.10.)
- KACZIBA PÉTER (2013). A ciprusi földgázkincs szerepe a Kelet-Mediterráneum geopolitikai átrendeződésében. Kül-Világ. X. Évfolyam 2013/3-4.
- KACZIBA PÉTER (2018). Provokáció vagy normalizáció: Erdoğan elnök görögországi látogatása és annak háttere. Külügyi Szemle. 17:3 28-48. Letöltés helye: https://kki.hu/assets/upload/2_Kacziba_Peeter.pdf (Letöltve: 2022.05.31.)
- KACZIBA PÉTER (2021). Gas discoveries in Cyprus: the limits of Ruisan influence. International Journal of Euro-Mediterranean Vol. 14 No. 2. Letöltés helye: <https://emuni.si/ISSN/2232-6022/14.2.3-38.pdf> (Letöltve: 2022.05.31.)
- KAMBAS, MICHELE (2020). Greek, Turkish warships in 'mini collision' Ankara calls provocative. Reuters. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-greece-turkey-warships-idUSKCN25A161> (Letöltve: 2021.12.10.)
- KATHIMERINI (2022). 64th round of exploratory talks on Feb 22. Letöltés helye: <https://www.ekathimerini.com/news/1177868/64th-round-of-exploratory-talks-on-feb-22/> (Letöltve: 2022.04.16.)
- KATHIMERINI (2021). Turkey plans more drilling off Cyprus. Letöltés helye: <https://www.ekathimerini.com/news/1163823/turkey-plans-more-drilling-off-cyprus/> (Letöltve: 2022.05.13.)

- KATHIMERINI (2022). Turkish drilling activities planned for early July, says official. Letöltés helye: <https://www.ekathimerini.com/news/1184153/turkish-drilling-activities-planned-for-early-july-says-official/> (Letöltve: 2022.05.16.)
- KER-LINDSAY, JAMES (2011). The Cyprus Problem. What everyone needs to know. Oxford University Press, Oxford, 78-93.
- KOSTIDIS, MANOLIS (2021). Turkish defense minister's comments stroke tension. Kathimerini. Letöltés helye: <https://www.ekathimerini.com/news/1169801/turkey-defense-minister-comments-stroke-tension-in-east-med/> (Letöltve: 2021.10.28.)
- KOUTANTOU, ANGELIKI (2020). Greece, Israel, Cyprus sign EastMed gas pipeline deal. Reuters. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-greece-cyprus-israel-pipeline-idUSKBN1Z10R5> (Letöltve: 2022.05.10.)
- MICHAEL, PETER (2020). Anastasiades: if Akinci re-elected, talks can 'definitely' resume. CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2020/06/06/anastasiades-if-akinci-re-elected-talks-can-definitely-resume/> (Letöltve: 2021.12.10.)
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF HELLENIC REPUBLIC (2022). Συνέντευξη Υπουργού Εξωτερικών, Νίκου Δένδια, στην Εφημερίδα "Παραπολιτικά" και στον δημ/φο, Κώστα Παπαχλιμιντζο. Letöltés helye: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/sunenteuxe-upourgou-exoterikon-nikou-dendia-sten-ephemerida-parapolitika-kai-ston-dempho-kosta-papakhlimitzos-26022022.html> (Letöltve: 2022.05.13.)
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF HELLENIC REPUBLIC (2022). Ανακοίνωση Υπουργείου Εξωτερικών για την πραγματοποίηση διαβήματος διαμαρτυρίας προς την τουρκική πλευρά αναφορικά με πρωτοφανή αριθμό υπερπτήσεων ελληνικού εδάφους από τουρκικά μαχητικά (28.04.2022) Letöltés helye: <https://www.mfa.gr/epikairoτητα/diloseis-omilies/anakoinose-upourgeiou-exoterikon-giaten-pragmatopieise-diabematos-diamarturias-pros-ten-tourkike-pleura-anaphorika-me-protophane-arithmo-uperpteseon-ellenikou-edaphous-apo-tourkika-makhetika-28042022.html> (Letöltve: 2022.05.13.)
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF HELLENIC REPUBLIC (2021). Ministry of Foreign Affairs announcement on the "Philia Forum" Meeting of Foreign Ministers (Athens, 11 February 2021). Letöltés helye: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/ministry-of-foreign-affairs-announcement-on-the-philia-forum-meeting-of-foreign-ministers-athens-11-february-2021.html> (Letöltve: 2022.05.13.)
- MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE HELLENIC REPUBLIC (2022). 3+1 Virtual Foreign Ministerial Joint Statement. Letöltés helye: <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/virtual-foreign-ministerial-joint-statement.html> (Letöltve: 2022.05.10.)
- OUTCOME OF THE COUNCIL MEETING, 3726TH COUNCIL MEETING, FOREIGN AFFAIRS (2019). Letöltés helye: <https://www.consilium.europa.eu/media/41323/st13976-en19.pdf> (Letöltve: 2022.01.10.)

- PIRISHIS, GEORGE (2022). Two possible options for the development of the Aphrodite gas field. Cyprusmail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2022/04/29/two-possible-options-for-the-development-of-the-aphrodite-gas-field/> (Letöltve: 2022.05.13.)
- PRESS AND INFORMATION OFFICE (2021). 9th Greece-Cyprus-Egypt, Trilateral Summit - Joint Declaration. Letöltés helye: <https://www.pio.gov.cy/en/press-releases-article.html?id=23474#flat> (Letöltve: 2021.10.28.)
- PRIEGER ADRIENN DÓRA (2018). Az európai integráció hatása a török igazságszolgáltatásra. 272. Letöltés helye: http://real-phd.mtak.hu/739/1/Prieger_disszertacio-10.24395_KRE.2018.004.pdf (Letöltve: 2022.06.12.)
- SECURITY COUNCIL (2017). Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus. Letöltés helye: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2017_814.pdf (Letöltve: 2021.11.09.)
- STAMOULI, NEKTARIA (2022). Ukraine war piles pressure on southeastern Europe to find new gas. Politico. Letöltés helye: <https://www.politico.eu/article/ukraine-war-pressure-europe-balkans-new-gas-south/> (Letöltve: 2022.05.01.)
- STEFANINI, SARA (2016). Best chance Cyprus has had for peace. Politico. Letöltés helye: <https://www.politico.eu/article/cyprus-reunification-peace-nicos-anastasiades-mustafa-akinci/> (Letöltve: 2021.11.09.)
- THEODOULOU, NICK (2022). Ex-foreign minister Nikos Christodoulides launches presidential bid. CyprusMail. Letöltés helye: <https://cyprus-mail.com/2022/05/12/ex-foreign-minister-nikos-christodoulides-launches-presidential-bid/> (Letöltve: 2022.05.12.)
- TORMA TAMÁS (2004). Ciprus az EU-ban: a megalakulástól a csatlakozásig. Külügyi Szemle III évf. 2004/1-2. szám. 157-188.